

MILENKO SREĆKOVIĆ I VLADIMIR VASIĆ

Na šta mislimo kada kažemo...

Nova poljoprivredna politika

Beograd, 2021.

EDICIJA TRG

Urednici edicije:

Ivica Mladenović, Srđan Prodanović i Gazela Pudar Draško

Naslov:

Na šta mislimo kada kažemo...
Nova poljoprivredna politika

Autor:

Milenko Srećković i Vladimir Vasić
Diplomirani filolog opšte književnosti i teorije književnosti,
Diplomirani politikolog

Izdavač:

Institut za filozofiju i društvenu teoriju Univerzitet u
Beogradu; Institut za demokratski angažman jugoistočne
Evrope

Dizajn korica:

Nikola Stevanović

Prelom:

Sonja Nikolić, Tijana Baltić

Mesto i godina izdanja:

Beograd, 2021

ISBN:

978-86-80484-74-7

Štampa:

Colorgrafx

Tiraž:

100 primeraka

**INSTITUT
ZA FILOZOFIJU
I DRUŠTVENU
TEORIJU**

**FONDACIJA ZA
OTVORENO DRUŠTVO**
SRBIJA

Ova publikacija je nastala u okviru projekta "Angažuj, inspiriši, osnaži: Rizom angažovane demokratije" koji realizuje Institut za filozofiju i društvenu teoriju Univerziteta u Beogradu u partnerstvu sa Institutom za demokratski angažman jugoistočne Evrope, uz podršku Fondacije za otvoreno društvo. Stavovi izrečeni u tekstu predstavljaju stavove autora

SADRŽAJ:

Polazne pretpostavke.....	1
Radiografija stanja.....	5
Šta da se radi?.....	8

Na šta mislimo kada kažemo...

Nova poljoprivredna politika

Polazne pretpostavke

Prve naznake kapitalističkih odnosa u istoriji pojavile su se u Velikoj Britaniji u kasnom XV veku, i to upravo u poljoprivredi - u odnosu između seljaka, zakupaca i zemljovlasnika. Počev od tog perioda pa do kasnog XIX veka ustanovljava se koncept ograđenog zemljišta kao privatnog vlasništva. U toku feudalnog perioda feudalni vlastelini ubirali su proizvode, rad ili novčane isplate od kmetova, seljaka, koji su zemljište koristili kao zajedničku svojinu, dostupnu svima. Prelazni period između feudalnog perioda i ranog kapitalizma obeležen je pretvaranjem te zajedničke zemlje u privatnu svojinu, proterivanjem lokalnog stanovništva koje je do tada koristilo tu zemlju, i pretvaranjem feudalnih vladara u zemljovlasnike koji naplaćuju zakup zemljoradnicima. S druge strane, između zemljoradnika dolazi do nadmetanja oko zakupa tog zemljišta, kao i sve većeg angažovanja plaćenih radnika koji bi to zemljište

obrađivali. U tom periodu dolazi i do ukрупnjavanja zemljišta usled potrebe za objedinjavanjem raštrkanih parcela radi lakšeg obrađivanja. Na taj način nastaju prvi velikoposednici ali i omogućava se nastanak jedne od važnih odlika kapitalizma – trgovine zemljištem. Osim toga, stvaraju se uslovi da dođe do sve većeg nadmetanja u produktivnosti, ali i oko prevlasti na tržištu, između različitih poljoprivrednih proizvođača koji snabdevaju narastajući broj onih koji se nisu bavili poljoprivredom.

Istoričarka Elen Majksins Vud (Ellen Meiksins Wood) smatra da se kapitalizam razvio u poljoprivredi Britanije delimično i zbog toga što je Engleska, pod vlašću Tjudora (The House of Tudor), bila najmanje feudalizovana a najujedinjenija i najcentralizovanija u odnosu na sve ostale evropske države. Iz tog razloga, vladajuća klasa u Engleskoj se nije toliko oslanjala na prisilu u ubiranju proizvoda koliko na tržišne mehanizme omogućene vlasništvom nad zemljom, zakupljivanjem zemljišta i angažovanjem plaćene radne snage.

Vlasništvo nad zemljištem, privatna koncentracija i ukрупnjavanje zemljišta, eksploatacija poljoprivredne radne snage i zemljišne špekulacije kroz kupovinu ili zakup zemljišta – u osnovi su kapitalističkih odnosa u poljoprivrednom sektoru. U takvom odnosu zemljište nije shvaćeno kao prirodno bogatstvo koje ima širu upotrebnu vrednost od stvaranja profita zemljovlasnicima, niti u njemu vođenje računa o održivosti tog prirodnog resursa ima neku važnost.

U ovom trenutku, paralelno sa ovakvim procesima, koji se u različitim delovima sveta manifestuju sa lokalnim specifičnostima, razvijaju se i koncepti, ideje i aktivnosti koje pokušavaju da prevaziđu korporativističke odnose u poljoprivredi – kao što su saveti i skupštine proizvođača i

potrošača, ponovno stavljanje akcenta na zadrugarstvo ili kooperative, direktnu trgovinu između potrošača i proizvođača, podsticanje podrške malim proizvođačima, insistiranje na očuvanje prirodne sredine, itd. Ipak, bez ozbiljnijeg uporišta u vladajućoj zakonskoj regulativi, ovakvi pokušaji najčešće ostaju na nivou individualnih nastojanja malog dometa. Sem toga, dominacija kapitalističkog koncepta privrede nameće i takvim akterima da posluju prema dominantnim zakonitostima kako bi opstali.

Tokom istorije bilo je brojnih pokušaja – koje su realizovali različiti, u osnovi, antikapitalistički ili reformistički akteri – da se ograniči uzurpacija zemljišta i eksploatacija radne snage putem agrarne reforme, nacionalizacije, oduzimanja zemljišta, ustanovljavanja zemljišnog maksimuma, ili čak i samoorganizovanim akcijama seljaka-bezemljaša koji bi okupirali zemljište u vlasništvu zemljoposjednika kako bi ga obrađivali. Vodeći preduslov prevazilaženja destruktivnih odnosa u poljoprivredi je pitanje svojine nad zemljištem. Međutim, bar u Srbiji, sve veća privatna koncentracija zemljišta podstaknuta je i vladajućom državnom politikom, koliko i nadnacionalnim sporazumima i međunarodnom sudskom praksom koji onemogućavaju dovođenje u pitanje vlasništva nad zemljištem koje se nalazi u vlasništvu stranih korporacija ili država.

Posebno se ističe globalni fenomen poznat kao *Land Grabbing* (otimanje zemljišta), omogućen dogovorima između nacionalnih vladajućih klasa i multinacionalnih kompanija ili bogatijih i moćnijih država, a koji ima značajan negativan uticaj na održivi razvoj poljoprivrede u ruralnim oblastima, dovodi do promena u poljoprivrednim proizvodnim sistemima, ima negativan ekološki uticaj, pa čak i dovodi do niže sveukupne efikasnosti u poljoprivredi. Taj proces se u određenim delovima sveta manifestuje čak i proterivanjem lokalnog seoskog stanovništva koje

je vekovima živelo na određenom zemljištu.

Otimanje zemljišta je „preuzimanje kontrole nad relativno velikim parcelama zemljišta i drugim prirodnim resursima kroz različite mehanizme i oblike koji uključuju kapital velikog obima koji često menja orijentaciju upotrebe resursa u ekstraktivni karakter, bilo za međunarodne ili domaće svrhe, kao odgovor kapitala na konvergenciju prehrambene, energetske i finansijske krize, imperativne ublažavanja klimatskih promena i zahteve za resursima koji dolaze iz novijih čvorišta globalnog kapitala”¹. Ovaj fenomen prisutan je pre svega u Africi, južnoj i centralnoj Americi, Aziji, i bivšim sovjetskim republikama. Iako je u javnom mnjenju dugo vladao stav da je otimanje zemljišta pretežno problem nerazvijenog Globalnog Juga, taj proces se zapravo odvija širom planete, pa tako i u Evropi, a posebno u istočnoj Evropi.

Ipak, otimanje zemljišta nailazi na sve veće protivljenje organizacija i poljoprivrednika širom sveta, tako da inicijative za ograničenje koncentracije poljoprivrednog zemljišta i unapređenje pristupa poljoprivrednom zemljištu za potrebe poljoprivrednih proizvođača ponekad dovedu i do konkretnijih rezultata kao što je Rezolucija Evropskog parlamenta od 27. aprila 2017. godine u kojoj se države EU pozivaju na sprečavanje privatne koncentracije poljoprivrednog zemljišta i na omogućavanje pristupa zemljištu malim i srednjim poljoprivrednicima. U 2013. godini 3% gazdinstava kontrolisalo je više od 52 odsto obradivog zemljišta u Evropi, dok oko 76% gazdinstava je kontrolisalo samo 11,2 odsto². Dve trećine od 10,5 miliona porodičnih gazdinstava u Evropskoj Uniji obrađuje manje

¹ Saturnino M. Borrás Jr. , Jennifer C. Franco , Sergio Gómez , Cristóbal Kay, & Max Spoor., „Land grabbing in Latin America and the Caribbean”, *The Journal of Peasant Studies*, vol. 39, br. 3-4, 2012, str. 851.

od 5 hektara³. O koncentraciji zemljišta u Evropi najviše svedoči da se broj gazdinstava između 2005. i 2015. smanjio za 3,8 miliona, a da se prosečna veličina gazdinstva povećala za 36%⁴. Pored toga, oko 80% podsticaja Zajedničke poljoprivredne politike Evropske Unije trenutno ide na samo 20% gazdinstava.

Očuvanje prirodne sredine i prirodnih resursa i poljoprivreda koja bi bila u službi prehrane stanovništva a ne profita male grupe ljudi i socijalnog raslojavanja, kao i drugi aspekti društva, zavisi ponajviše od političkog pravca jednog društva. Radikalno društveno restrukturiranje zavisi od političkog organizovanja, masovne mobilizacije i nametanja radikalno drugačijeg političkog pravca.

Radiografija stanja

Ovakva privatna koncentracija zemljišta, uz manjak zemljišta za kupovinu ili zakup u mnogim regionima, onemogućava postojeća mala ili srednja gazdinstva – posebno mlade poljoprivrednike – da po pristupačnim cenama dođu do zemljišta. Pristup zemljištu – kroz kupovinu ili zakup – trenutno se u Evropi izdvaja kao najveća prepreka mladim ljudima koji žele da se bave poljoprivredom, što posredno utiče i na održivost ruralnih zajednica u celini. Omogućavanje generacijske smene mnogi vide kao suštinsku za opstanak evropskog poljoprivrednog sektora^{5,6}. U Srbiji pristup mladih

² European Parliament resolution of 27 April 2017 on the state of play of farmland concentration in the EU: how to facilitate the access to land for farmers.

³ Eurostat, Agriculture statistics – family farming in the EU: Statistics Explained, 2018.

⁴ Eurostat, Farm indicators by agricultural area, type of farm, standard output, sex and age of the manager and NUTS 2 regions, 2017

poljoprivrednom zemljištu i mogućnost da se bave poljoprivredom kao ravnopravni donosioci odluka nije dovoljno istražena tema, ali se može pretpostaviti da se radi o jednom od važnijih razloga za sve manju zastupljenost mladih u poljoprivrednoj proizvodnji.

Najzanemareniji potencijal poljoprivrednog sektora je ukрупnjavanje zemljišta u javnom umesto u privatnom vlasništvu. Po okončanju Drugog svetskog rata, agrarnom reformom individualno poljoprivredno gazdinstvo bilo je ograničeno na maksimalno 10 hektara. Usled oduzimanja zemljišta od predratnih velikoposjednika stvoreni su veliki viškovi poljoprivrednog zemljišta koji su dodeljeni poljoprivrednim zadrugama i kombinatima na korišćenje. Kombinati su u sebi objedinjavali i proizvodnju primarnih poljoprivrednih proizvoda, i njihovu preradu, kao i plasman do krajnjih korisnika. Sva ta tri segmenta, ukoliko su prepuštena tržištu, prilika su za enormno individualno bogaćenje i stvaranje profita. Uzmimo za primer redovne sukobe koji se odvijaju između otkuplivača i izvoznika malina, i samih proizvođača malina u Srbiji. Delimična rešenja za takve probleme, u kapitalističkim uslovima, može biti zadružno organizovanje proizvođača, zajedničko vlasništvo nad sredstvima proizvodnje, pa tako i ulaganje u samostalni plasman na tržište.

Potrebe javnih institucija, kao što su npr. vrtići, zatvori, itd., za prehrambenim proizvodima trenutno se ostvaruju putem javnih nabavki na kojem učestvuju prerađivačke fabrike u

⁵ Mobilising Land Mobility in the European Union: An Under-Researched Phenomenon

⁶ Mlađi poljoprivrednici često i od sopstvenih roditelja ne dobijaju pravo odlučivanja i upravljanja gazdinstvom što dovodi do toga da mnogi odlučuju da napuste porodični biznis i posvete se potrazi za karijerama koje bi ih više ispunile.

privatnom vlasništvu. U Srbiji vlada opšte mišljenje da su tenderi namešteni za privilegovane i stranački podobne vlasnike privatnih kompanija i preduzeća. Neka retko rađena istraživanja to i potvrđuju⁷. Stoga, stanje na tržištu i političke prilike su takve da stvaraju brojne mogućnosti za bogaćenje male privilegovane grupe ljudi i za produbljanje socijalnog raslojavanja.

Pored političkih prilika, glavna prepreka kreiranju poljoprivredne proizvodnje koja bi potencijalno prevazišla dominantne odnose je zaštita privatne svojine stečene kroz privatizaciju novcem sumnjivog porekla od strane privilegovane ekonomske i političke elite čije je ukupno bogatstvo sumnjivog porekla. Svi krupni zemljovlasnici u Srbiji povezivani su sa špekulativnim, kontraverznim poslovima, na različite načine bili su privilegovani od strane vladajuće klase. Teško da bi se u Srbiji bez nekog novog oblika pozajedničavanja vlasništva nad zemljištem - gde bi zemljište bilo oduzeto svima onima koji ga imaju previše i upotrebljeno za opšte interese -mogao rešiti problem nepravedne koncentracije zemljišta od strane malog broja zemljovlasnika.

Ogromne parcele poljoprivrednog zemljišta prodate su i stranim korporacijama ili stranim državama bez postojanja šire debate o opravdanosti takvih prodaja. Bilateralni sporazumi koji garantuju sigurnost investicija ne samo što će u budućnosti štiti njihovo vlasništvo nad zadobijenim zemljištem u Srbiji već će sprečavati i bilo kakve zakonske promene koje bi uticale na njihovo poslovanje ili promenile uslove njihovog poslovanja. Ukoliko do njih ipak dođe,

⁷ „100 najvećih nabavki u 2020: od lošeg ka najgorem“, *Toplički centar za demokratiju i ljudska prava*, 1. jun 2021. Dostupno na: <https://toplicapress.com/istrazivanje-toplickog-centra-100-najvecih-nabavki-u-2020-godini-od-loseg-ka-najgorem/> (pristupljeno 30. maj 2021)

korporacije će pred međunarodnim arbitražnim sudovima imati pravo da zatraže višemilionske odštete. Iz tog razloga, države će u trenutku kada budu htele da povrate korišćenje sopstvenog poljoprivrednog zemljišta morati da pristupe ili nacionalizaciji ili otkupu od sadašnjih vlasnika.

Šta da se radi?

Srbija se nalazi na veoma povoljnom geografskom položaju koji svojim klimatskim i hidrološkim karakteristikama omogućuje visoke prinose i produktivnost u poljoprivredi. Ohrabruje i to što input-autput sektorska analiza sugerise da poljoprivreda ima najveći multiplikativni efekat na povećavanje ukupnog bruto-društvenog proizvoda i rast zaposlenosti. Do ovakvog ishoda dolazi zbog toga što investicije i povećanje proizvodnje u ovoj delatnosti, preko razgranatog lanca potraživanja inputa u repro-materijalu, gorivu, kompleksnim mašinama i patentima pokreću ostale grane privrede na sve veću zaposlenost i ekonomski učinak.

Dakle, kada se govori o poljoprivredi u Srbiji, ona ima strateški značaj za rast i razvoj celokupne ekonomije, pogotovu što je društvo opterećeno hroničnom viokom nezaposlenošću, sistematskom deindustrijalizacijom i depopulacijom. Zapravo poljoprivreda predstavlja snažan zamajac za modernizaciju i ponovonu reindustrijalizaciju čitave ekonomije i kao takva treba da se stavi u fokus inikativnog državnog planiranja, a koje se 50-tih i 60-tih godina uspešno sprovodilo širom sveta visoko razvijenih kapitalističkih zemalja, sve do pojave neoliberalnog talasa. Da bi se postigao optimalni rast i razvoj poljoprivrede treba identifikovati ključne probleme za kojima se ona suočava: nizak prinos i plod po hektaru, grlu i mašinskom satu individualnih gazdinstava; usitnjenost i rascepanost parcela u vlasništvu individualnih gazdinstava; slabi prihodi usled oštre cenovne konkurencije koju diktira svetsko

tržište; neorganizovan otkup i nemogućnost prodaje finalnog proizvoda; Nemogućnost da se dođe do dovoljno velikih i jeftinih kredita; Slaba ili zastarela tehnička i tehnološka opremljenost malih proizvođača; izostanak inovacija i njihove primene kako bi se izdržala tehnološka konkurencija; sve češće suše i poplave izazvane klimatskim promenama.

Da bi se razrešili ovi problemi potrebna je sinergija više razvojnih politika i ekonomskog planiranja koje država može da organizuje u nekoliko ključnih osa.

Glavna teškoća malih proizvođača, ratara, stočara, voćara i povrtara u Srbiji jeste usitnjenost parcela u seoskim atarima što sprečava da se dobije efekat ekonomije obima i smanje neracionalni troškovi uzgoja i prerade hrane. Dovoljno je navesti podatak radi ilustracije da je početkom 80-tih 81,75 % obradive površine bilo u posedu individualnih gazdinastava. Taj problem koji je mučio agrar još u samoupravnom socijalizmu je nasleđen i dodatno pogoršan depopulacijom na selu. Struktura privatnih parcela je zapravo jako nepovoljna, recimo da je tada 39,54 % svih individualnih gazdinastava bilo u veličini svega do 2 hektara, a 32,95 % između 2 i 5 hektara, odnosno 20,63 % između 5 i 10 hektara⁸.

Rešenje je u opsežnoj i strateškoj komasaciji zemljišta koji mora da sprovede država uz pomoć lokalnih samouprava. Komasacija znači objedinjavanje zemljišta individualnih vlasnika razmenom parcela za istu površinu i kvalitet. Dakle, seljaci i mali proizvođači u ovom postupku ostaju sa istim obimom i kakvoćom parcela, samo što su one trampom, otkupom i prodajom povezane u veće površine i geografsko-topološku blizinu. Komasacija će

⁸ Mala enciklopedija Prosveta, Prosveta, Beograd, 1986, str.43.

omogućiti primenu savremenih mašinsko-tehničkih, hemijskih i meloracionih sredstava bez kojih nema racionalne proizvodnje i visoke produktivnosti u poljoprivredi. Ona smanjuje troškove obrade tla i transporta, a takođe olakšava izgradnju kanala za navodnjavanje ali i ono najvažnije – planiranje i raspored optimalne proizvodnje⁹.

Paralelno ovom postupku treba da ide *objedinjavanje ratara, stočara, voćara, pčelara, vinogradara i povrtara u funkcionalne zadruge i seoske kooperative*. Bez ovog organizacionog oblika nije moguće pomoći malim proizvođačima da izađu na kraj sa cenovnom i robnom konkurencijom svetskog tržišta na kome dominiraju agrarne kooperacije potpomognute subvencijama svojih matičnih država. Zadruge i kooperative treba da budu glavni institucionalni kanal kroz koji država treba da sprovede opsežno ekonomsko planiranje, investiranje, usmeravanje kreditno-monetarne politike u agraru i pomogne njegov tehničko-tehnološki razvoj. Glavni cilj jeste da se postigne neprestani rast produktivnosti proizvodnje kroz što veći prinos po hektaru, grlu i mašinskom satu. Bez toga nije moguće postići visoke prihode i akumulaciju u poljoprivredi koja je pod stalnim pritiskom pada cena.

U tom smislu ne treba ni reći da je *neophodno da država sa univerzitetima i postojećim razvojnim institutima mora organizovati naučno-tehnološki kompleks koji će vršiti neprestana istraživanja i inovativne poduhvate*. Ohrabruje činjenica da naši instituti u ratarstvu postižu izvrsne

⁹ Treba imati u vidu potencijalne zloupotrebe postupka komasacije nalik onima na koje su ukazali meštani Sepaca iz Rače kragujevačke tokom svog javnog sukoba sa lokalnim vlastima. Iz tog razloga, neophodno je osmisliti precizne mehanizme kako bi se sprečilo da komasacija bude zloupotrebljena radi partikularnih interesa velikoposедnika.

prinose sa novim semenima koja se rado kupuju i plasiraju širom sveta, čak i u regionima i kontinentima koji nemaju povoljne uslove za razvoj poljoprivrede. Tu praksu treba nastaviti i generalizovati, a naučno-akademski i inženjersko-inovativni sektor treba finansirati i materijalno-tehnički podržati kao jedan od najvažnijih ciljeva čitavog ekonomskog razvoja Srbije u XXI veku.

Da bi se izumi i dostignuća u najkraćem roku našli na poljima i voćnicama, *u lokalnim samoupravama treba osnovati savetodavna tela sa laboratorijama čija je elementarna uloga da individualnim proizvođačima pruži obrazovnu, instruktivnu i tehničku podršku radi organizovanja proizvodnje.* Uzorkovanje tla treba biti besplatno i dostupno kako bi se geomorfološka raznovrsnost zemljišta iskoristila optimalno za strateške ciljeve u podizanju prinosa i plodnosti. Nema pravilne upotrebe đubrenja i navodnjavanja ako se ne proceni kvalitet tla sa kojim se raspolaže. Ovo posebno važi u sklopu napora da se postigne ekološki održiva i po ljudsku ishranu zdrava proizvodnja. Veterinarske ustanove moraju da se omasove i kadrovski osnaže.

Da bi se sve ovo bilo moguće *neophodno je da Narodna banka Srbije vodi ekspanzionu kreditno-monetarnu politiku koja bi se sprovodila kroz specijalno osnovanu razvojnu banku za agrar.* Cilj je da se individualni proizvođači ali i dobavljači i pozadinski industrijuski sektor opskrbi veoma povoljnim kreditima, a da se pritom izbegne nekontrolisana inflacija. Taj cilj je moguće postići jer sektorska input-autput analiza privrednog sistema u Srbiji pokazuje da poljoprivreda ima jedan od najvećih multiplikatora zaposlenosti i novododatne vrednosti. To znači da se pažljivo usmerenim i kanalisanim investicijama, finansiranim iz kredita pokrivenih rezervama Narodne banke Srbije, može podići proizvodnja i zaposlenost,

izvršiti tehnološki skok i to ne samo u poljoprivredi nego i u celoj privredi uz kontrolisanu i prihvaljivu inflaciju.

Zbog rasta populacije u svetu i nepredvidivih klimatskih promena potrebe za hranom će biti sve veće, što može osiguravati dobar izvoz i stabilan priliv deviznih sredstava i poboljšanje trgovinskog deficita kome Srbija robuje već decenijama, a što sve skupa koči eventualnu inflaciju. Preventivno deluje i tehnološki rast produktivnosti koji obara cene poljoprivrednim proizvodima. Ovo je potrebno naglasiti radi ideoloških nasrtaja monetarističkih neoliberalnih doktrina u ekonomiji, koje propagiraju bauk o inflaciji, zanemarujući okolnosti pod kojima je ona nastala krajem 70-tih godina XX veka, kada je tendencijski pad profitne stope uzeo maha i predstavljao glavni uzrok nefunkcionalnosti dotadašnjih kejnzijanskih monetarnih politika.

Razvojna agrarna banka bi bila glavni kanal za plasman kredita seoskim domaćinstvima, zadrugama i koopeativima ali i mašinskoj i hemijskoj industriji koja bi isporučivala inpute poljoprivrednom sektoru. Ovakva banka ne bi bila samo finansijska institucija već bi imala i koordinišuću ulogu u odabiru i usmeravanju projekata koji bi se saglašavali sa strateškim ciljevima Srbije u razvoju agrara i prateće industrije. Tako bi se rizici poslovanja mogli procenjivati i smanjili na minimum, a ono što je najvažnije banka bi bila mesto koje bi sabiralo akumulaciju iz uspešnih poduhvata, iz koje bi se finansirao dalji investicioni ciklus bez potrebe za monetarnim stimulacijama Narodne banke Srbije. Ovo treba posebno istaknuti kao sredstvo za kočenje čak i umerene inflacije koja bi se pojavila kao posledica početne monetarne intervencije centralne banke.

Fiskalna politika države bi bila komplementarna kreditno-

monetarnoj politici i njena uloga bi bila da se preraspodelom dohodaka putem poreza i olakšica stimulišu one grane privrede koje treba da prate razvoj poljoprivrede. Pre svega, država treba da finansira i sprovede zamašne infrastrukturne projekte na izgradnji kanala i sistema za navodnjavanje, mlinova, magacina, obnovu i otvaranje novih saobraćajnica, železničke mreže i raznih električnih postrojenja i pogona. Građevinski sektor se na taj način sa svoje strane pojačava multiplikativni efekat poljoprivrede na čitavu ekonomiju u pogledu rasta zaposlenisti i BDP-a.

Ovakva infrastuktura ostaje u amanet generacijama koje dolaze, a koje će morati da se suoče sa neminovnim klimatskim promenama. Suše u Srbiji su u poslednjih dvadesetak godine načinile štetu od najmanje 7 milijardi dolara¹⁰; Opskrbiljivanje useva vodom je veliki problem jer se u Srbiji navodnjava manje od 53 hiljade hektara zemljišta u proizvodnji¹¹. To je prosto nedopustivo jer je ispod nivoa - 65 hiljada hektara - koji je ostvaren u socijalizmu, a koji je i tada ocenjivan kao loš. *Kupovina pojedinačnih pumpa i sistema za navodnjavanje koje bi vršile individualna gazdinstva ili zadruge ne može rešiti problem i država mora svim svojim resursima energično da se uhvati u podizanje infrastrukture koja bi bila odbrana od klimatskih promena u XXI veku.*

S obzirom da se otkup prinosa i ploda neprestano ističe u javnosti, osnivanje državnih trgovinskih preduzeća i agencija jeste neophodan uslov da bi se prilike u poljoprivredi stabilizovale. Kao što je već rečeno, potrebe

¹⁰ Vladimir Vasić, „Srbija pliva na vodi, a izložena sušama“, *Bilten*, 02. 09. 2019. Dostupno na: <https://www.bilten.org/?p=28799> (pristupljeno 28. 05. 2021).

¹¹ „Navodnjavanje, 2020“, Republički zavod za statistiku, 11. 01. 2021. Dostupno na: <https://www.stat.gov.rs/sr-latn/vesti/20210111-navodnjavanje-2020/?a=0&s=0> (pristupljeno 28. 05. 2021).

za hranom u svetu će stalno rasti, a Srbija zbog svojih geografskih i hidroloških karakteristika može sasvim ravnopravno da se nosi sa konkurencijom na svetskom tržištu. *Država treba preko svojih otkupnih preduzeća da vodi aktivnu spoljnotrgovinsku politiku.* Tome treba dodati i prehrambenu industriju jer proizvodi višeg nivoa prerade nose veću novododatnu vrednost. Naravno, snabdevanje hranom građana i građanki Srbije mora biti na prvom mestu, ali ovde se ističe veliki potencijal agrara za razvoj celokupne privrede. Dilema da li razvijati poljoprivredu ili IT, a što se bez ikakvog osnova nekada plasira u javnosti, jednostavno ne postoji. Poljoprivreda je inicijalna kapisla za stabilan i održiv rast i razvoj ekonomskog sistema u Srbiji.

Pored ovih ekonomskih, institucionalnih, monetarnih, fiskalnih mera potrebno je *na nivou lokalnih samouprava organizovati široku podršku seoskom stanovništvu kako bi se zaustavio proces depopulacije.* Izgradnja putne mreže i još važnije njeno održavanje, izgradnja i obnova komunalne infrastrukture, vodosnabdevanja, električne mreže i napokon ustanova kulture i obrazovanje jesu neophodne komponente široke strategije razvoja poljoprivrede. Mladi ljudi neće biti motivisani da ostanu na selu i tamo provedu radni vek ako nema uslova za ispunjen i kreativan život. Smisao razvoja poljoprivrede nije samo u dohotku i zaposlenosti nego i u stvaranju okruženja za rast i razvoj svakog pojedinca koji se opredelio da živi na selu i posveti se ovoj proizvodnoj delatnosti.

Dakle, *preko zadružnih i seoskih kooperativa treba postići sinergiju ekonomskih mera, naučnih istraživanja i koordinisanog usmeravanja proizvodnje da bi se postigao optimum iz ograničenih uslova u kojima se trenutno nalazi poljoprivreda u Srbiji.* Potpuni promašaj restauracije kapitalizma na ovim prostorima ogleda se u ekonomskom pustošenju sela i neprestanoj depopulaciji uprkos izuzetnom potencijalu za razvoj agrara.

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

338.43.02(497.11)

631.1(497.11)

СРЕЋКОВИЋ, Миленко, 1982-

Na šta mislimo kada kaĝemo ---. Nova poljoprivredna politika / Milenko Srećković i Vladimir Vasić. - Beograd : Institut za filozofiju i društvenu teoriju, Univerzitet : Institut za demokratski angaĝman jugoistočne Evrope, 2021 (Beograd : Colorgrafx). - 14 str. ; 18 cm. - (Edicija Trg)

Tiraĝ 100. - "Ova publikacija je nastala u okviru projekta 'Angaĝuj, inspiriši, osnaĝi: Rizom angaĝovane demokratije.'" --> kolofon. - Tiraĝ 100. - Napomene i bibliografske reference uz tekst.

ISBN 978-86-80484-74-7

1. Васић, Владимир, 1980- [аутор]

а) Пољопривреда б) Србија -- Аграрна политика

COBISS.SR-ID 41798153